

**Ilmiy amaliy
jurnal
№ 5 (7)
2026**

**YANGI
O'ZBEKISTON
IQTISODIYOTI**

“YANGI O‘ZBEKISTON IQTISODIYOTI” *jurnali* 5-son 2026 yil

**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIIY TA’LIM, FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI**

**MIRZO ULUG‘BEK NOMIDAGI
O‘ZBEKISTON MILLIY UNIVERSITETI**

YANGI O‘ZBEKISTON IQTISODIYOTI

5

ISBN 978-9943-5256-3-4

Toshkent – 2026

MUNDARIJA

Minojiddinov A.A. Meva-sabzavot tarmog‘i korxonalarini boshqarishda tashkiliy-iqtisodiy mexanizmlarni takomillashtirish yo‘llari	8
Mirzayev A.T., Dilnozaxon M. O‘zbekistonda turizm marketingi samaradorligini baholash va uni takomillashtirishning integratsiyalashgan mexanizmi.....	12
Shavkatov A.Sh. O‘zbekistonda kichik biznes rivojlanishining institutsional va makroiqtisodiy asoslari.....	16
Махамаджанов М.М. Инновационная трансформация банковского сектора Узбекистана: общесистемные тенденции и финансовые результаты.....	20
Sativaldiyeva G.X. IFRS 16 “Ijara” xalqaro standartiga muvofiq ijara hisobidagi o‘zgarishlar.....	24
Ismailov X.M. Aloqa korxonalari moliyaviy barqarorligini ta‘minlash metodologiyasini takomillashtirish masalalari.....	28
Yusubov I.I. Mintaqada iqtisodiyotni barqarorlashtirishda raqamli xizmatlarning rivojlanishi.....	32
Saidaxmedov N.X. Paxta-to‘qimachilik klasterlari faoiyatini shakllanishi va rivojlanishining zamonaviy nazariyalari.....	35
Istamqulov D.Q., Danyarova F.B. Milliy iqtisodiyotga xorijiy investitsiyalarni jalb qilishni takomillashtirish yo‘llari.....	40
Aipova I.I. Resurs samaradorligini baholashning nazariy usullari va ko‘rsatkichlari.....	43
Mirzaraximova A.A. Tijorat banklari tomonidan aloqa sohasini moliyalashtirish samaradorligini oshirish yo‘llari.....	49
Xalmirzaev A.A. Yer va suv resurslaridan samarali foydalanishda hududiy ixtisoslashuvning ahamiyati va iqtisodiy samaradorligi.....	53
Sidikov Z.A. Sirdaryo viloyatida sanoatlashtirish jarayonining hududiy ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishga ta‘siri.....	59
Usmanova N.Y. Raqamli iqtisodiyotda menejment qarorlarini qabul qilishda innovatsion texnologiyalarning roli.....	63
Ergashev R.X., Rajabaliyeva I.A. Transport-logistika infratuzilmasini raqamli texnologiyalar asosida rivojlantirish va uning samaradorligini oshirish.....	67
Raximova D.S. Barqaror restoran amaliyotlari: oziq-ovqat chiqindilarini kamaytirish va qayta ishlashning innovatsion yondashuvlari.....	70
Narzullayeva X.A. Investitsiya muhiti jozibadorligini oshirishning xalqaro tajribalari.....	76
Muxitdinov Sh.Z. Kichik agrobiznes subyektlarida mahsulotlar eksportini rivojlantirishga ta‘sir etuvchi omillar.....	84
No‘monov O.O‘. Agrotadbirkorlik subyektlarining eksport salohiyatiga ta‘sir etuvchi makroiqtisodiy va mikroiqtisodiy omillarni kompleks baholash.....	88
Yeshimbetov U.X. O‘zbekistonda qishloq xo‘jaligini barqaror rivojlantirishda tashkiliy-iqtisodiy mexanizmlarini takomillashtirish.....	92
Raximova K.N. Tadbirkorlik sharoitida yashil biznesni tashkil etish va rivojlantirishining o‘ziga xos xususiyatlari	97
Хошимов П.З., Тўрахожайев Х.Х. Ислоний банкларнинг ишлаш таомойиллари ва ислон молия тизимининг Ўзбекистон иқтисодиётига таатбири.....	100
Sattarov R.A. An integrated methodological framework for evaluating and forecasting interregional economic cooperation: an input-output approach (evidence from Uzbekistan).....	107
Farmanov J.Z. Mintaqada asalarichilik ekotizimining tamoyillari va ekologik-geografik xususiyatlarini takomillashtirish	111
Qurbonov A.B. Janubiy iqtisodiy rayonda qishloq xo‘jaligi orxonlarining tarkibiy o‘zgarishi va agrar kooperatsiyani rivojlantirish yo‘nalishlari.....	114
Тоштемиров Т.Т. Ўзбекистонда кичик тадбиркорлик субъектлари фаолиятини кенгайтиришда солик механизмларида фойдаланиш масалалари.....	119
Arziyev M.A. O‘zbekiston iqtisodiyotini transformatsiyalash sharoitida oilaviy tadbirkorlikni rivojlantirishning ustuvor yo‘nalishlari.....	122
Maxkamova S.Sh. Ekologik innovatsiyalar orqali yerni oqilona boshqarishning tashkiliy va iqtisodiy mexanizmini takomillashtirish.....	127
Olimova N.X. Yashil moliyalashtirishning rivojlanish tendensiyalari hamda hozirgi amaliyoti: milliy kontekst	137
Zaylobitdinova H.X. Davlat oliy ta‘lim muassasalarining tijorat faoliyatini samarali boshqarish strategiyalari.....	141
Komilov A.I. Evolution of the catering industry in the context of digital technologies.....	145

“YANGI O‘ZBEKISTON IQTISODIYOTI” *jurnali* 5-son 2026 yil

Sotvoldiyev N.N. Mamlakatimizda yashil iqtisodiyotni rivojlantirishda mehnat bozoriga ta'sir etuvchi omillar.....	149
O'rinov A.A. Sanoat tarmoqlarining investitsion imkoniyatlarini barqarorlik indikatorlari asosida boshqarish mexanizmlari.....	154
Ahmadaliyeva R.A. O'zbekistonda xufyona iqtisodiyotga qarshi kurashish samaradorligi.....	158
Uzganbayeva D.T., Alimova Sh.F. The role of investment strategies in transforming small business entities into large corporate structures.....	162
Goziyev M.Sh., Abdufattoyeva M. Sun'iy intellekt asosida iqtisodiy qarorlar qabul qilish samaradorligini oshirish.....	167
Qobilov H., Uzganbayeva D.T. O'zbekiston iqtisodiyotida xususiy tadbirkorlikning ro'li: so'nggi yillardagi islohotlar sharoitida iqtisodiy o'sish va bandlikka qo'shayotgan hissi.....	170
Sotiboldiyeva R., Uzganbayeva D.T. O'zbekistonda xotin-qizlar tadbirkorligini rivojlantirishda moliyaviy qo'llab-quvvatlash mexanizmlarining ahamiyati.....	174
Маматкулов З.Ш. Хизмат кўрсатиш фаолиятининг шакллантириш ва бошқаришда хориж тажрибаларидан самарали фойдаланишнинг инновацион йўналишлари.....	179
Shamsiddinov P., Uzganbayeva D.T. Iqtisodiyotning raqamlashtirishning afzaliklari va uning oqibatlari.....	185
Qosimov A.S. Jizzax viloyati mahallalarining qayta nomlanishi va demografik jarayonlar va iqtisodiy samaradorlik ko'rsatkichlari.....	189
Qodirov A., Tulaganov E.J., Berdimurodov U.S. Inson kapitalini kapitalizatsiya qilish va samaradorligini oshirish.....	192
Saidkarimova M.I., Sobirov O.A. Sanoat korxonalarining raqobatbardoshligini oshirish yo'llari.....	199
Saidova M.J. Sanoat transformatsiyasi sharoitida kichik biznes va tadbirkorlikning o'rni (Andijon viloyati misolida)	203
Юсупов А.С., Пардаев Х.Ф. Динамическое управление международным портфелем акций: механизмы ребалансировки и преимущества глобальной диверсификации в условиях волатильности валютных рынков.....	206
Burxonov J.X., Soliyev I.I. Mehnat bozorini tartibga solishda innovatsion yondashuvlarning xorij tajribasi tahlili.....	213
Xaitbaev J.O. Mintaqa iqtisodiyotini barqarorligini ta'minlashda suv resurslaridan foydalanishning ko'p omilli ekonometrik modellari.....	217
Saidov U.S. Kichik tadbirkorlik subyektlarida ekologik innovatsiyalarni rag'batlantirishning moliyaviy yo'nalishlari.....	221
Nurmaxanmadov N.B. Iqtisodiyotning ekologiyaga ta'sir moyilligining oshib borishi muammosi.....	224
Xudayberdiyev K. Davlat xaridlarida elektron platformalar faoliyatini optimallashtirishda sun'iy intellektga asoslangan moderatsiya mexanizmlarining roli.....	230
Xolxo'jayev E.G'. Davlat xaridini tashkil etishda elektron savdolardan foydalanish samaradorligi hamda imkoniyatlari tahlili.	234
Rustamova F.A. Qishloq joylarda tadbirkorlik subyektlarining iqtisodiy samaradorligini baholash va uni oshirishning tashkiliy-iqtisodiy mexanizmlari.....	238
Ikromov A. Iqtisodiy jarayonlarni ekonometrik modellashtirishda integro-differensial tenglamalarning o'rni va ularni tadqiq etish.....	241
Sarimsakov B.R., Usmonov J.Q. Xorijiy mamlakatlarda inson kapitalidan qishloq xo'jaligi ishlab chiqarishida samarali foydalanish tajribalari.....	245
Maraimov I.R. O'zbekistonda kambag'allikni kamaytirish va aholi turmush farovonligini oshirish.....	251
Yusupov Sh.B. Xorazm viloyatida sanoat korxonalarining iqtisodiy samaradorligini baholash va oshirish yo'llari: 2020–2025 yillar tahlili va 2030 yilga prognoz.....	256
Chintemirova D.Sh. Hududlar kesimida kichik biznes va xususiy tadbirkorlik faoliyatining rivojlanish tendensiyalari.....	260
Xusanova Z.R. Ayollar tadbirkorligini rivojlantirishning samaradorlik ko'rsatkichlari va unga ta'sir ko'rsatuvchi omillar.....	265
Tajiboyev S.O., Gulimboyev S.I. Moliyaviy siyosatning investitsiya muhitiga ta'siri.....	270
Tajiboyev S.O. G'aznachilikda to'lovlarni amalga oshirish.....	275
Xaydarov M., Baxtiyorov I. Innovatsion iqtisodiyot g'oyalari va ularni oliy ta'lim tizimi orqali qo'llashning nazariy asoslari.....	279
Ким Т.В., «Зарубежный опыт развития циркулярной экономики и её роль в формировании ресурсосберегающей модели экономического развития».....	286

“YANGI O‘ZBEKISTON IQTISODIYOTI” *jurnali* 5-son 2026 yil

Saydullayeva R.U. Analysis of financial efficiency and profitability in the green economy: the role of IAS and IFRS standards.....	292
Galatov A.A., Karimova G.A. O‘zbekistonda Islomiy moliyaviy xizmatlar ko‘rsatuvchi nobank tashkilotlar faoliyati va strategik boshqaruv tizimining tahlili.....	296
Tursunov F.U. Oliy ta‘lim sifati monitoringini takomillashtirish mexanizmlarini rivojlantirishning zamonaviy yondashuvlari... ..	300
Yakhshiboev R.E. Retrieval-augmented generative AI for smart learning content.....	303
Ergashev S.A. Sanoat korxonalarini barqaror rivojlantirish mexanizmlarini takomillashtirish: ilmiy-nazariy va amaliy asoslar.....	307
Абдуллаева Р.Ғ., Тажибаева Н.Ф. Ўзбекистон иқтисодиётида инвестицияларнинг устувор йўналишлари ва ривожланиш истиқболлари.....	311
Sayfullayev J. Why organizations struggle to implement green management practices: key barriers and practical solutions.....	316
Sirojiddinov K.I. Korxonaning raqobatbardoshligini baholash usullari.....	319
Ibraximov X.S. Mintaqalarda tadbirkorlik muhitini shakllantirishda kichik biznesni davlat tomonidan qo‘llab-quvvatlashning o‘rni va mexanizmlari.....	324
Tajibayev K.Q. Farg‘ona vodiysida kichik biznes sub’ektlari raqobatbardoshligini oshirishning metodologik asoslari.....	328
Abdulxakimov Z.T. Barqaror rivojlanish evolyusiyasi va tarkibiy qismlari masalalari.....	332
Pazilidinov M.M. Kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni rivojlantirishda xorijiy mamlakatlarning raqamlashtirish tajribasi.....	337
Жураева М.З., Ахмедов Р.М. Экосистема применения системного подхода в менеджменте транспортной инфраструктуры.....	341
Ахмедов Р.М. Основные требования к разработке системного подхода в менеджменте дорожного хозяйства Республики Узбекистан.....	348
Mamasiddiqova F.X. Qishloq xo‘jaligida mahallalar ixtisosligi: nazariy asoslar, regional tahlil va rivojlantirish istiqbollari.....	353
To‘rayev A.A. Mehnat bozorini texnologik transformatsiyalash sharoitida ishchi kuchi raqobatbardoshligini oshirish mexanizmlari.	358
Солиев И.И. Концептуальные основы институциональной автономии вузов в условиях модернизации системы образования Узбекистана.....	362
Xasanov S.Q. Sanoat korxonalarini rivojlantirishda modernizatsiya va klaster yondashuvining o‘rni.....	365
Murodov A. Aholining real pul daromadlarini va xarid qobiliyatini oshirishning nazariy asoslari.....	369
Карабаев Р.З. Искусственный интеллект в цифровой экономике Узбекистана.....	374
Rasulova Sh.A. Bozor iqtisodiyotida monopoliyaning mohiyati, shakllari va uning O‘zbekiston iqtisodiyotiga ta’siri.....	378
Salimov A.F., Rasulova Sh.A. Bozor muvozanati va unga ta’sir ko‘rsatuvchi omillar.....	381
Sattarova G.X. O‘zbekiston logistika bozorida yuk tashish xavflarini sug‘urta orqali kamaytirishning iqtisodiy samaradorligi.....	385
Муродхўжаева Ф.М. Маҳаллий саноатни шакллантиришда кластер ёндашуви ва 2030 йилгача трансформациянинг прогноз параметрлари (Наманган вилояти мисолида).....	389
Yoqubjonov R.R. Kichik biznes mahsulotlari raqobatbardoshligini oshirishda innovatsion yondashuvlar.....	396
Nasritdinov B.X. Risklarni integral baholash kichik biznesda moslashuvchan boshqaruv tizimi asbobi sifatida	400
Abdurazzoqov H.A. O‘zbekistonda yashil iqtisodiyotga o‘tish jarayonining hozirgi holati va tendentsiyalari.....	406
Turgunov M.M., Soliyev I.I. Milliy innovatsion tizim samaradorligini oshirishning strategik yo‘nalishlari.....	411
Kuzimuratova D.M. O‘zbekiston Respublikasida tijorat banklarining investitsiya faoliyatini rivojlantirish va takomillashtirish.....	414
Soyibjonov I.S. Kichik biznes va tadbirkorlik subyektlarini yashil iqtisodiyot tamoyillari asosida rivojlantirish.....	419
Axmadjanov I.I. Shaharlar va shahar aglomeratsiyalari mintaqalar va mamlakatlar ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishining drayveri.....	423
Odinayev G‘.J. Nogironligi bo‘lgan aholi qatlamini strategik sohalarda band qilish loyihalari.....	427
Abduvahobov V.B. Jinoiy daromadlarni legallashtirishga qarshi kurashishning global standartlari va O‘zbekiston tajribasi: kompleks tahlil.....	430
Қўзиёва Н.Н. Билвосита солиқларнинг шаклланиши ва ривожланиб бориши.....	435

2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining qarori. ”Oilaviy tadbirkorlikni rivojlantirish dasturlari doirasida aholining biznes tashabbuslarini moliyalashtirishni takomillashtirishga doir qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida” 2024 yil 2 fevral, PQ-149-son.
3. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining farmoni. “Kichik va o‘rta biznesning iqtisodiyotdagi o‘rnini oshirish chora -tadbirlari to‘g‘risida“ 2025-yil 19 – mart, PF-50-son farmoni
4. Kuvondikov.Sh.O. Oilaviy tadbirkorlik: rivojlanish tendensiyalari va istiqbollari. Monografiya. – Samarqand: SamISI, 2020. – 4 bet.
5. V.G‘ofurov, X.X.Abduraxmonov, D.T.Yuldashev, M.Sh.Xalilov, Q.B.Sharipov. Mahallalarda aholi bandligi darajasini oshirishda oilaviy tadbirkorlik imkoniyatlaridan foydalanish.Toshkent-2022.FDU ”Nusxa ko‘paytirish bo‘limi” 26-27 b.
6. B.B.Berkinov. “Oilaviy tadbirkorlikning xorijiy tajribalari va ulardan foydalanish yo‘nalishlari“. Maqola. “Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar” ilmiy elektron jurnali. 4-son, 2018 yil.
7. Sh.O.Kuvandikov. Xizmat ko‘rsatish sohasida oilaviy tadbirkorlik: monografiya / Samarqand iqtisodiyot va servis instituti – Samarqand: “STEP-SEL” MCHJ. Nashriyoti, 2023 — 276 bet.
8. Arziyev M.A. O‘zbekistonda oilaviy biznesni tashkil etishdagi muammolar va uni rivojlantirish mexanizmlari.Maqola. Xorazm Ma‘mun akademiyasi axborotnomasi 2025-6/2.17-21 b.
9. Arziyev M.A. “Oziq ovqat xavfsizligini ta‘minlashda oilaviy tadbirkorlikni o‘rni” – Farg‘ona-2025. Xalqaro ilmiy-amaliy anjumani materiallari to‘plami.172-174 b.

UDK: 332.3:502.17(045)

**EKOLOGIK INNOVATSIYALAR ORQALI YERLARNI OQILONA BOSHQARISHNING
TASHKILIY VA IQTISODIY MEKANIZMINI TAKOMILLASHTIRISH**

**СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ ОРГАНИЗАЦИОННО-ЭКОНОМИЧЕСКИХ
МЕХАНИЗМОВ РАЦИОНАЛЬНОГО УПРАВЛЕНИЯ ЗЕМЕЛЬНЫМИ РЕСУРСАМИ
НА ОСНОВЕ ЭКОЛОГИЧЕСКИХ ИННОВАЦИЙ**

**IMPROVING ORGANIZATIONAL AND ECONOMIC MECHANISMS OF RATIONAL
LAND MANAGEMENT THROUGH ENVIRONMENTAL INNOVATIONS**

Maxkamova Sayyora Shokirovna

Oziq-ovqat texnologiyasi va muhandisligi xalqaro instituti assistent
FDTU mustaqil izlanuvchi

Annotatsiya

Mazkur maqolada ekologik innovatsiyalar asosida yer resurslarini oqilona boshqarishning tashkiliy va iqtisodiy mexanizmlarini takomillashtirish masalalari tadqiq etilgan. Yer resurslaridan samarali foydalanish, ekologik barqarorlikni ta‘minlash hamda agrar sohada innovatsion yondashuvlarni joriy etishning nazariy va amaliy jihatlari tahlil qilingan. Shuningdek, yerdan foydalanish samaradorligini oshirishga qaratilgan iqtisodiy rag‘batlantirish usullari, institutsional mexanizmlar va ekologik boshqaruv instrumentlari o‘rganilgan. Tadqiqot natijasida yer resurslarini boshqarish tizimini ekologik innovatsiyalar asosida takomillashtirish bo‘yicha ilmiy taklif va amaliy tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Kalit so‘zlar: ekologik innovatsiyalar, yer resurslari, yerlarni oqilona boshqarish, tashkiliy mexanizmlar, iqtisodiy mexanizmlar, barqaror rivojlanish, ekologik boshqaruv, agrar sektor, resurs samaradorligi.

В статье исследуются вопросы совершенствования организационно-экономических механизмов рационального управления земельными ресурсами на основе экологических инноваций. Рассмотрены теоретические и практические аспекты эффективного использования

земельных ресурсов, обеспечения экологической устойчивости и внедрения инновационных подходов в аграрной сфере. Проанализированы экономические стимулы, институциональные механизмы и инструменты экологического управления, направленные на повышение эффективности землепользования. По результатам исследования разработаны научные предложения и практические рекомендации по совершенствованию системы управления земельными ресурсами с использованием экологических инноваций.

Ключевые слова: экологические инновации, земельные ресурсы, рациональное землепользование, организационные механизмы, экономические механизмы, устойчивое развитие, экологическое управление, аграрный сектор, эффективность ресурсов.

This article examines the improvement of organizational and economic mechanisms for rational land resource management based on environmental innovations. The study analyzes theoretical and practical aspects of efficient land use, environmental sustainability, and the implementation of innovative approaches in the agricultural sector. Economic incentives, institutional mechanisms, and environmental management tools aimed at increasing land-use efficiency are explored. The research results provide scientific proposals and practical recommendations for improving land resource management systems through environmental innovations.

Keywords: environmental innovations, land resources, rational land management, organizational mechanisms, economic mechanisms, sustainable development, environmental governance, agricultural sector, resource efficiency.

Jahon iqtisodiyotida sanoatlashuv jarayonlarining jadallashuvi, energiya va mineral xomashyo resurslariga bo‘lgan talabning ortishi foydali qazilmalarni qazib olish hajmining kengayishiga olib kelmoqda. Biroq konlarni o‘zlashtirish va tog‘-kon sanoati faoliyati yer resurslariga eng katta antropogen ta‘sir ko‘rsatuvchi sohalaridan biri hisoblanib, yer degradatsiyasi, landshaftlarning buzilishi, tuproq unumdorligining pasayishi va ekologik muvozanatning izdan chiqishi kabi muammolarni keltirib chiqarmoqda. Shu bois, zamonaviy sharoitda konchilik faoliyatini ekologik innovatsiyalar asosida tashkil etish hamda yerlarni rekultivatsiya qilish va oqilona boshqarish mexanizmlarini takomillashtirish dolzarb ilmiy-amaliy vazifaga aylanmoqda.

O‘zbekiston mineral-xomashyo resurslariga boy davlatlar qatoriga kirib, mamlakat iqtisodiyotida tog‘-kon sanoati strategik ahamiyatga ega tarmoq hisoblanadi. Oltin, mis, uran, ko‘mir va boshqa foydali qazilmalarni qazib olish jarayonlarining kengayishi yer resurslaridan samarali va ekologik xavfsiz foydalanishni talab etmoqda. Bu esa konlarni o‘zlashtirish jarayonida yer resurslarini boshqarishning tashkiliy va iqtisodiy mexanizmlarini zamonaviy ekologik talablar asosida qayta ko‘rib chiqish zaruratini yuzaga keltirmoqda.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyev tomonidan tabiiy resurslardan oqilona foydalanish va ekologik barqarorlikni ta‘minlash davlat siyosatining ustuvor yo‘nalishi sifatida belgilangan. Xususan, Prezidentning 2019 yil 4 oktyabrda PQ-4477-son “2019–2030 yillarda O‘zbekiston Respublikasini “yashil iqtisodiyot” ga o‘tkazish strategiyasi to‘g‘risida”gi qarorida iqtisodiyot tarmoqlarida resurs tejankor texnologiyalarni joriy etish, atrof-muhitga salbiy ta‘sirni kamaytirish va tabiiy resurslardan samarali foydalanish asosiy vazifalardan biri sifatida belgilangan [1]. Mazkur strategiya konchilik sohasida ekologik innovatsiyalarni tatbiq etish va buzilgan yerlarni tiklash mexanizmlarini takomillashtirish uchun institutsional asos yaratdi.

Shuningdek, O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022 yil 10 iyundagi PF-158-son “2022–2026 yillarga mo‘ljallangan Yangi O‘zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to‘g‘risida”gi farmonida ekologik xavfsizlikni ta‘minlash, tabiiy resurslardan oqilona foydalanish va sanoat tarmoqlarida ekologik standartlarni joriy etish ustuvor vazifalar sifatida belgilab berilgan [2]. Ushbu vazifalar, ayniqsa, konlarni o‘zlashtirish jarayonida yer resurslarini muhofaza qilish va qayta tiklash masalalarining ahamiyatini oshiradi.

Hozirgi sharoitda konchilik faoliyatida yerdan foydalanish samaradorligini oshirish faqat texnik choralar bilan emas, balki iqtisodiy rag‘batlantirish, institutsional boshqaruv, ekologik innovatsiyalar va raqamli monitoring tizimlarini joriy etish orqali amalga oshirilishi lozim. Bu esa yerlarni

boshqarishning an’anaviy modellaridan ekologik-iqtisodiy integratsiyalashgan boshqaruv tizimiga o‘tishni talab etadi.

Shu nuqtai nazardan, ekologik innovatsiyalar asosida foydali qazilmalarni qazib olish va konlarni o‘zlashtirish jarayonlarida yerlarni oqilona boshqarishning tashkiliy va iqtisodiy mexanizmlarini takomillashtirish ilmiy jihatdan asoslashni talab etuvchi dolzarb masala hisoblanadi.

Mazkur maqolaning maqsadi — konchilik faoliyati sharoitida ekologik innovatsiyalardan foydalangan holda yer resurslarini oqilona boshqarishning tashkiliy va iqtisodiy mexanizmlarini takomillashtirish bo‘yicha nazariy yondashuvlar va amaliy takliflarni ishlab chiqishdan iborat.

So‘nggi yillarda mineral resurslarga bo‘lgan global talabning ortishi konchilik faoliyati hajmining kengayishiga olib kelmoqda. Biroq foydali qazilmalarni qazib olish jarayonlari yer resurslariga yuqori darajada antropogen bosim o‘tkazib, karyer va kon ishlari natijasida yer qoplamining buzilishi; tuproq unumdorligining pasayishi va biologik xilma-xillikning qisqarishi; rekultivatsiya ishlarining iqtisodiy jihatdan samarali tashkil etilmaganligi; ekologik xarajatlarning korxona iqtisodiy natijalariga integratsiya qilinmaganligi; yer resurslarini boshqarishda institutsional va iqtisodiy mexanizmlarning yetarli darajada muvofiqlashmaganligi kabi tizimli muammolarni keltirib chiqarmoqda.

Amalda konlarni o‘zlashtirish jarayonlarida asosiy e‘tibor ishlab chiqarish hajmiga qaratilgan bo‘lib, yerlarni tiklash va ekologik barqarorlik masalalari ko‘p hollarda ikkinchi darajali vazifa sifatida qaraladi. Natijada uzoq muddatli ekologik va iqtisodiy yo‘qotishlar yuzaga kelmoqda.

Shu sababli konchilik faoliyatida yer resurslarini boshqarishning mavjud tashkiliy-iqtisodiy mexanizmlarini ekologik innovatsiyalar asosida qayta ko‘rib chiqish va barqaror boshqaruv modelini ishlab chiqish zarurati yuzaga kelmoqda.

Yer resurslarini boshqarish va ekologik barqaror rivojlanish masalalari xalqaro iqtisodiy va ekologik tadqiqotlarda keng o‘rganilgan. Barqaror rivojlanish konsepsiyasi ilk bor Brundtland komissiyasining “Our Common Future” hisobotida asoslanib, iqtisodiy o‘sish va atrof-muhit muhofazasi o‘rtasida muvozanatni ta‘minlash zarurligi ta‘kidlangan [3].

Tabiiy resurslar iqtisodiyoti nazariyasida G. Xotelling qayta tiklanmaydigan resurslardan samarali foydalanishning iqtisodiy qonuniyatlarini asoslab bergan va resurslardan foydalanishda uzoq muddatli optimal boshqaruv zarurligini ta‘kidlagan [4]. Keyinchalik ekologik iqtisodiyot yo‘nalishida D.Pirs, R.Terner va boshqa olimlar iqtisodiy o‘sishni ekologik cheklovlar bilan uyg‘unlashtirish zarurligini ko‘rsatib berishgan [5].

Konchilik sohasida yer degradatsiyasini kamaytirish va rekultivatsiya jarayonlarini samarali tashkil etish masalalari Mining Environmental Management konsepsiyasi doirasida tadqiq etilgan bo‘lib, unda ekologik boshqaruv tizimlari va korporativ mas‘uliyat muhim omil sifatida qaraladi. Xalqaro amaliyotda ESG (Environmental, Social, Governance) standartlari konchilik korxonalari faoliyati samaradorligini baholashning muhim dastagiga aylanmoqda.

MDH mamlakatlari olimlari tomonidan yer resurslarini boshqarishning institutsional mexanizmlari, yerdan foydalanish samaradorligi va agroekologik yondashuvlar o‘rganilgan bo‘lsa-da, konlarni o‘zlashtirish jarayonida ekologik innovatsiyalar va iqtisodiy mexanizmlarni kompleks integratsiya qilish masalasi yetarli darajada tadqiq etilmagan.

O‘zbekiston olimlari tomonidan yer resurslaridan foydalanish samaradorligi, ekologik xavfsizlik va tabiiy resurslarni boshqarish masalalari o‘rganilgan bo‘lsa-da, konchilik faoliyati sharoitida ekologik innovatsiyalar asosida tashkiliy-iqtisodiy mexanizmlarni takomillashtirishga qaratilgan kompleks yondashuvlar yetarlicha ishlab chiqilmagan. Bu esa mazkur tadqiqotning ilmiy ahamiyati va dolzarbligini belgilab beradi.

O‘zbekiston olimlari tomonidan yer resurslaridan samarali foydalanish, agrar munosabatlar va ekologik barqarorlik masalalari keng o‘rganilgan. Jumladan, A.A.Abdullayev va F.M.Rasulov tomonidan yer munosabatlarining iqtisodiy mexanizmlari tadqiq etilgan bo‘lsa, K.S.Gulyamov va B.Yu.Xodiyev ishlarida innovatsion rivojlanish va resurs samaradorligi masalalari yoritilgan [6]. Shuningdek, J.Qambarov, O.Boynazarovning tadqiqotlarida milliy iqtisodiyotda tabiiy resurslardan foydalanish samaradorligi tahlil qilingan [7]. Biroq konchilik faoliyati sharoitida ekologik

innovatsiyalar asosida yerlarni boshqarishning kompleks tashkiliy-iqtisodiy mexanizmlari yetarli darajada tadqiq etilmagan.

Dunyoning turli mintaqalaridagi hozirgi beqaror va murakkab ekologik vaziyat tufayli, so‘nggi yillarda tobora ko‘proq korxona va kompaniyalar o‘z faoliyatini atrof-muhitni muhofaza qilish va saqlashga qaratmoqdalar. Ko‘pgina kompaniyalar o‘z obyektlarida atrof-muhitni boshqarish tizimlarini (EMS) joriy eta boshladilar. O‘z faoliyatiga ekologik innovatsiyalarni joriy etish salbiy ta’sirlarni kamaytirish va korxonaning resurs bazasidan oqilona foydalanish uchun muhim sohadir.

Biroq, "ekologik innovatsiya" atamasi nisbatan yaqinda paydo bo‘ldi va bu atamaga, u qamrab olgan innovatsiyalar bilan qamrab olingan faoliyat sohaslariga yagona yondashuv hali ishlab chiqilmagan [8].

Hozirgi vaqtda "ekologik innovatsiya" atamasi ancha kengroq talqinga ega va atrof-muhitga ta’sir ko‘rsatish bilan bog‘liq barcha turdagi faoliyatlarga tegishli: operatsion amaliyotda eng yaxshi texnologiyalardan foydalanish, resurslar va energiyani tejaydigan uskunalarni qo‘llash, salbiy ta’sirlarni kamaytirishga qaratilgan zamonaviy texnologik innovatsiyalardan foydalanish va atrof-muhitni boshqarishda boshqaruv usullaridan foydalanish.

Bu atama bilan bir qatorda, yana bir atama — ekologik innovatsiya — “atrof-muhit holatiga ta’sir qiluvchi texnologik va ijtimoiy innovatsiyalar, tabiiy resurslardan foydalanishga kompleks va oqilona yondashuv hamda aholi o‘rtasida atrof-muhitni muhofaza qilish bilan bog‘liq qadriyatlar tizimini yaratish” atamasi keng qo‘llaniladi.

Yu.V.Yakoves quyidagi ekologik innovatsiyalar turlarini ajratadi:

- xom ashyoni qayta ishlash uchun kam chiqindilik va chiqindisiz texnologiyalar bilan bog‘liq ekologik innovatsiyalar, bu foydali tarkibiy qismlardan to‘liq foydalanish imkonini beradi;
- oziq-ovqat mahsulotlari bilan bog‘liq texnologik innovatsiyalar va ularning sifati va aholi salomatligiga ta’siri.

Taklif qilingan talqin bizga ekologik innovatsiyalar va boshqa innovatsiya turlari o‘rtasidagi asosiy farqlarni aniq belgilash imkonini beradi.

Birinchi farq aniq: innovatsiyalarning asosiy e’tibori ekologik maqsadlarga erishishga qaratilgan.

Ikkinchi farq ekologik innovatsiyalar korxonalar va tashkilotlar faoliyatini mintaqada barqaror rivojlanishning ekologik maqsadlari bilan uyg‘unlashtirish mexanizmlaridan biri ekanligidan dalolat beradi.

Va nihoyat, uchinchi farq ekologik innovatsiyalarni davlat tomonidan qo‘llab-quvvatlash bo‘yicha qarorlar qabul qilish algoritmidir: amalga oshirilgan ekologik innovatsiya mintaqada barqaror rivojlanishning ekologik maqsadlariga samarali erishishga qanchalik ko‘p hissa qo‘shsa, bunday ekologik innovatsiya shuncha ko‘p davlat tomonidan qo‘llab-quvvatlanishi mumkin [9].

Shunday qilib, muallifning ekologik innovatsiyalarga bergan ta’rifi bizga ushbu atamaning mavzu sohasini juda aniq tasvirlash imkonini beradi: ekologik innovatsiyalar — bu resurs salohiyatidan maksimal darajada foydalanishga, shuningdek, sanoat, ijtimoiy va boshqa turdagi obyektlarning atrof-muhitga salbiy ta’sirini kamaytirishga olib keladigan innovatsion ishlanmalardir. Atrof-muhit innovatsiyalarining yuqori ustuvorligini hisobga olgan holda, mintaqaviy davlat organlari ularni amalga oshiruvchi korxonalarga global amaliyotda eng muvaffaqiyatli isbotlangan ekologik innovatsiyalarni amalga oshirishni qo‘llab-quvvatlash va rag‘batlantirish uchun boshqa choralar ko‘rishi mumkin (1-jadval).

Korxonada innovatsiyalarni joriy etishning muvaffaqiyati ko‘plab omillar, jumladan, ilmiy va texnologik salohiyat, ishlab chiqarish va texnik infratuzilma va tegishli boshqaruv tizimi bilan bog‘liq. Ushbu omillarning to‘g‘ri muvozanati va ulardan foydalanish, shuningdek, boshqaruv tizimi orqali korxonaning innovatsion va ishlab chiqarish faoliyati o‘rtasidagi yaqin bog‘liqlik innovatsion strategiyani amalga oshirishda ijobiy natijaga olib keladi [10]. Atrof-muhit innovatsiyalari uchun korxonaning innovatsion siyosatining muvaffaqiyati va davlat tomonidan qo‘llab-quvvatlash darajasi muhim (va ko‘pincha hal qiluvchi) bo‘lib, turli xil tabiiy resurslardan foydalanadigan korxonalar va loyihalar uchun mintaqalar bo‘yicha sezilarli darajada farq qilishi mumkin.

Ekologik innovatsiyalarni joriy etish uchun rag‘batlantirish har xil turlarining namunalari [11]

Turlari	Mumkin bo‘lgan tadbirlarning ko‘rinishlari
Bozor dastaklari	Energiya resurslariga soliqlar kabi qo‘shimcha soliqlarni joriy etish, ekologik innovatsiyalar sohasidagi ITTK ishlariga soliq imtiyozlari taqdim etish
Qonunchilik va boshqa me‘yoriy doiralar	Ek-innovatsiyalar sohasidagi faoliyatni tartibga solish imkonini beradigan qoidalar, standartlar, me‘yorlari va konvensiyalar hamda hujjatlarning boshqa turlari, ularga ekologik markirovkalash va standart talablar bilan cheklaydigan boshqa ekologik menejment vositalari kiritiladi.
Innovatsion faoliyatni qo‘llab-quvvatlash	Innovatsion faoliyatni amalga oshirish uchun qarz va kreditlar hamda faoliyatni subsidiyalash, venchur fondlar, ekologik klasterlar yaratish singari mexanizmlar
Davlat xaridlari	Transport, qurilish, uy-joy kommunal xo‘jaligi kabi sohalarda “yashil” xaridlarni amalga oshirish
Strategik rejalashtirish	Istiqbolni rejalashtirish uchun forsayt-texnologiyalarni va rejalashtirish jarayonlariga strategik yondashuvlarni qo‘llash

Yerdan foydalanishdagi boshqaruv va tashkiliy innovatsiyalar odatda ishlab chiqarish innovatsiyalariga qaraganda ko‘proq xavf tug‘diradi, bu esa tashkiliy va raqamli innovatsiyalarga ustuvorlik berishni talab qiladi, ular iloji boricha tezroq amalga oshirilishi kerak.

Qarorlar qabul qilishda asosiy masala birgalikda moliyalashtirish uchun qabul qilingan har bir ekologik innovatsiya loyihasining samaradorligini prognoz qilish va uni amalga oshirish jarayonida hamda undan keyin erishilgan haqiqiy samaradorlikni baholashdir.

Atrof-muhitni muhofaza qilish innovatsiya loyihalari yerdan foydalanishning tashkiliy mexanizmlarini qamrab olishi, ishlab chiqarish va noishlab chiqarish sohaslarida analitik yondashuvlar va raqamli texnologiyalardan foydalanish kabi innovatsion unsurlarni o‘z ichiga olishi kerak. Bundan tashqari, raqamli va analitik quyi tizimlar tashkilot faoliyatining innovatsion xususiyatiga bevosita bog‘liq va yerdan oqilona foydalanishning tashkiliy mexanizmlariga sezilarli ta‘sir ko‘rsatadi [12].

Samaradorlik, shu jumladan, ekologik samaradorlik, nafaqat qo‘llaniladigan texnologiyalarning sifati va ko‘rsatkichlariga, balki ularning ishlab chiqarish quvvatlaridan foydalanish bilan bog‘liqligiga ham ta‘sir qiladi. Ishlab chiqarish quvvatlaridan foydalanish maksimal qiymatlarga yetganda, ham ularning yuzaga kelish ehtimoli, ham ularni amalga oshirishning kutilayotgan salbiy ta‘siri nuqtai nazaridan xavflar eng yuqori darajada oshadi.

“O‘zbekiston – 2030” strategiyasi mamlakatning barqaror rivojlanish yo‘lidagi milliy rejasi bo‘lib, unda yer resurslaridan samarali foydalanish, ekologik xavfsizlikni ta‘minlash va “yashil iqtisodiyot” modelini joriy etishga qaratilgan vazifalar ustuvor maqsadlardan biri sifatida belgilab berilgan. Strategiyada belgilangan vazifalar yer resurslarini oqilona boshqarish, tabiiy resurslarni asrash va iqtisodiy innovatsiyalarni tatbiq etishni ta‘minlashga yo‘naltirilgan [13].

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019 yil 4 oktyabrdagi PQ-4477-son qarori bilan tasdiqlangan “2019–2030 yillarda O‘zbekiston Respublikasini yashil iqtisodiyotga o‘tkazish strategiyasi to‘g‘risida” gi Qarori mamlakatni barqaror, kam uglerodli, resurstejamkor va ekologik samarali iqtisodiyot modellariga o‘tkazishga qaratilgan keng ko‘lamli davlat dasturi hisoblanadi [14]. Strategiya milliy iqtisodiy rivojlanishni ekologik barqarorlik bilan uyg‘unlashtirish, tabiiy resurslardan samarali foydalanish va iqlim o‘zgarishiga moslashishni asosiy yo‘nalishlar sifatida belgilaydi.

Strategiyaning eng muhim maqsadlaridan biri — yashil o‘sish modelini shakllantirish orqali iqtisodiy rivojlanishni ekologik barqarorlik bilan uyg‘unlashtirishdir. Bu doirada issiqxona gazlari

chiqindilarini YAMMga nisbatan 2010 yil darajasidan kamida 10%ga qisqartirish maqsad qilingan; energetika samaradorligini ikki barobar oshirish ko‘zda tutilgan.

Strategiya iqtisodiyotning barcha tarmoqlarida energiya samaradorligini oshirish va resurslardan oqilona foydalanishni ta‘minlashga qaratilgan: energiya samaradorligi tartiblari va standartlarini bosqichma-bosqich joriy etish; 100% aholi va iqtisodiy sektori uchun zamonaviy, arzon va ishonchli energiya bilan ta‘minlash; qayta tiklanuvchi energiya manbalarining ulushini oshirish choralari ko‘zda tutilgan.

Strategiya doirasida sanoat va qishloq xo‘jaligi sohalari infrastrukturasi modernizatsiya qilish; toza va ekologik toza texnologiyalarni joriy etish; innovatsion energiya tejash va resurs samaradorligiga asoslangan ishlab chiqarish usullarini kengaytirish nazarda tutilgan.

Strategiyaning muhim yo‘nalishlaridan biri — resurslardan foydalanish va chiqindilar ustida samarali monitoring tizimlarini joriy etish, shular orqali atmosferaga chiqarilayotgan gazlar hisobini avtomatlashtirish; ekologik standartlar va hisobot tizimini rivojlantirish; korxonalarda energiya auditini kuchaytirish; davlat va xususiy sektorlar o‘rtasida hamkorlikni yo‘lga qo‘yish.

Strategiya hamda unga asoslangan dasturlar doirasida “yashil” investitsiya va kreditlash tizimlari joriy etiladi; maxsus “yashil” fondlar tashkil qilinadi; ekologiyaga to‘g‘ridan-to‘g‘ri ta‘sirni kamaytirishga qaratilgan iqtisodiy rag‘batlantirish mexanizmlari joriy etiladi.

Strategiyada ta‘lim tizimida yashil texnologiyalar va barqaror iqtisodiyot yo‘nalishlarini rivojlantirish, yangi ish o‘rinlari yaratish hamda aholi, ayniqsa yoshlar o‘rtasida ekologik ongini oshirish masalalari alohida qayd etiladi.

O‘zbekistonning “yashil iqtisodiyot”ga o‘tish strategiyasi mamlakatni 2030 yilga qadar:

- energiya samaradorligini ikki barobar oshirish;
- issiqxona gazlari chiqindilarini kamaytirish;
- qayta tiklanuvchi energiya ulushini kengaytirish;
- resurslardan oqilona foydalanishni ta‘minlash;
- ekologik standartlar va monitoring tizimlarini rivojlantirish;
- “yashil” moliyalashtirishni joriy etish vazifalarini amalga oshirish belgilangan.

Ushbu ustuvor vazifalarni amalga oshirish orqali yangi iqtisodiy o‘sish modelini shakllantirishni ko‘zda tutadi. Ushbu strategik yo‘nalishlar, shu jumladan, konchilik va yer resurslarini boshqarish sohalarida ham ekologik innovatsiyalarga asoslangan iqtisodiy mexanizmlarni ishlab chiqishni zarur qilib qo‘yadi.

Mulkning turli xil qo‘shma shakllariga va ekotizim imtiyozlarini iqtisodiy jihatdan o‘zlashtirishga asoslangan, institutsional jihatdan integratsiyalashgan va ekologik tizimlarga singdirilgan yerdan foydalanish modeli barqaror rivojlanishning iqtisodiy (institutsional) asosidir [15]. Birgalikda yerdan foydalanish ko‘plab sinergetika samaralarni, jumladan, yerdan foydalanish subyektlari o‘rtasidagi hamkorlik ta‘sirining ularning alohida iqtisodiy faoliyati ta‘siri yig‘indisidan ustunligini ta‘minlaydi.

Yerdan foydalanishning tashkiliy mexanizmlari ishlab chiqarish va noishlab chiqarish sohalarida analitik yondashuvlar va raqamli texnologiyalardan foydalanish kabi innovatsion unsurlarni o‘z ichiga olishi kerak. Raqamli va analitik quyi tizimlar korxona faoliyatining innovatsion xususiyatiga bevosita bog‘liq va yerdan oqilona foydalanishning tashkiliy mexanizmiga sezilarli ta‘sir ko‘rsatadi [16]. Ushbu tashkiliy qarorlar boshqaruv mexanizmlarini takomillashtirishning tashkiliy yechimi sifatida raqamli texnologiyalar va analitik usullarni joriy etishni moliyalashtirish shakllari va usullariga bevosita bog‘liq.

Tabiiy resurslardan "qazib olish" orqali elektron valyuta yaratishga imkon beruvchi algoritm. Blokcheyn texnologiyasi qazib olish usullaridan foydalanishni o‘z ichiga oladi. Qazib olish — bu kompyuter texnologiyalari va elektr energiyasining o‘zaro ta‘siri orqali elektron pul yaratish va ajratib olish usuli bo‘lib, ular birgalikda Bitkoin kabi elektron valyutani yaratishga imkon beradi. Yer resurslari energiya resurslaridir; to‘g‘ri texnologiya bilan yerning energiyasi elektron valyutaga aylantirilishi mumkin, bu esa "kelajak valyutasi"ni yaratishga imkon beradi.

Yer resurslarini boshqarish va ularni xorijiy valyutaga aylantirish uchun yer resurslarini elektron valyutaga aylantirish algoritmini yaratish kerak. Bu degani, u qat’iy belgilangan chegaralarga ega bo‘lgan jarayon oqimi chizmasi bo‘lishi kerak [17].

Avtomatlashtirilgan ish stansiyalari mutaxassisliklar guruhlari o‘rtasida taqsimlanishi kerak, bu esa avtomatlashtirilgan ish stansiyalarini

xodimlar uchun yanada qulayroq qiladi va ularga ma’lumotlarni tezda qayta ishlash imkonini beradi. Avtomatlashtirilgan ish stansiyalaridan foydalanish axborotni qayta ishlash tezligini 2-3 baravarga oshiradi.

Biz quyidagi tarkibiy qismlarni o‘z ichiga olgan axborot va konsalting xizmatlari (AKX) tizimini taklif etamiz:

- qishloq xo‘jaligi ishlab chiqaruvchilari tomonidan foydalanish uchun bilimlar bankini yaratadigan ma’lumot;

- ma’lumot to‘playdigan konsalting;

- materialni o‘zlashtirish va konsalting uchun uslubiy tavsiyalardan foydalanadigan trening.

AKX davlat va mintaqaviy dasturlarni amalga oshirish, mintaqaning ijtimoiy-iqtisodiy muammolarini hal qilishda yordam berish imkonini beradi hamda biznes g‘oyalari va innovatsion biznes loyihalarini to‘plash, tizimlashtirish, maslahat berish va huquqiy qo‘llab-quvvatlash vakolatlarini beradi.

Bizda malakali kadrlar yetishmaydi. Xodimlarni tayyorlash uchun kompyuter laboratoriyalari va elektron ilmiy-metodik majmualarni tashkil etish zarur. Investitsiya faoliyatini rivojlantirish, moliyalashtirish manbalarini aniqlash va bozor talablarini hisobga olishning tashkiliy va iqtisodiy mexanizmi innovatsion mahsulotlarning raqobatbardosh ishlab chiqarilishini ta’minlaydi.

Mintaqaviy axborot makonining tarkibiy qismlari quyidagilarni o‘z ichiga olishi kerak:

- axborot resurslari (yer ma’lumotlarini taqdim etish manbalarini);

- tashkiliy tuzilmalar (mintaqaviy axborot makonining ishlashi va rivojlanishini ta’minlash, shu jumladan, axborotni boshqarish markazi);

- yer munosabatlari subyektlari o‘rtasidagi axborotlar o‘zaro ta’siri vositalari (texnik vositalar, dasturiy ta’minot, me’yoriy-huquqiy baza);

- rivojlangan axborot infratuzilmasi.

Raqamli texnologiyalarning rivojlanmaganligi va zaif qo‘llanilishi axborot ta’minotidagi asosiy muammo hisoblanadi. Ushbu muammoni hal qilish uchun quyidagi institutsional muhitni rivojlantirish zarur:

- muayyan yer ma’lumotlarini to‘plash va saqlashni ta’minlaydigan institutlarning axborot muhiti;

- ma’lumotlar bazasidan foydalanuvchi barcha subyektlarning o‘zaro ta’siri jarayonida axborot oqimlarini tashkil etish va muvofiqlashtirishni ta’minlaydigan muassasalar;

- yer resurslarini boshqarish tizimining barcha bosqichlarida raqamli texnologiyalarni joriy etish va qo‘llashga qaratilgan, axborotni qo‘llab-quvvatlashni ta’minlaydigan muassasalar;

- o‘zaro ta’sir jarayonlarini boshqarish va o‘zaro manfaatli hamkorlik mexanizmlari.

Yer resurslaridan foydalanish tizimida raqamlashtirishni qo‘llash bir vaqtning o‘zida bir nechta muammolarni hal qilishga yordam beradi:

- yer haqidagi ma’lumotlarni yagona axborot makonida tuzish va to‘plash orqali ularning parchalanishini kamaytirish;

- boshqaruv harakatlarini takomillashtirish, yer haqidagi ma’lumotlarni talqin qilish va vizualizatsiya qilish orqali yer haqidagi ma’lumotlar iste’molchilarining (shu jumladan, davlat idoralarining) tahliliy imkoniyatlarini kengaytirish;

- yerni baholash sifatini oshirish;

- yer haqidagi ma’lumotlarni to‘plash va saqlash sifatini monitoring va nazorat qilish;

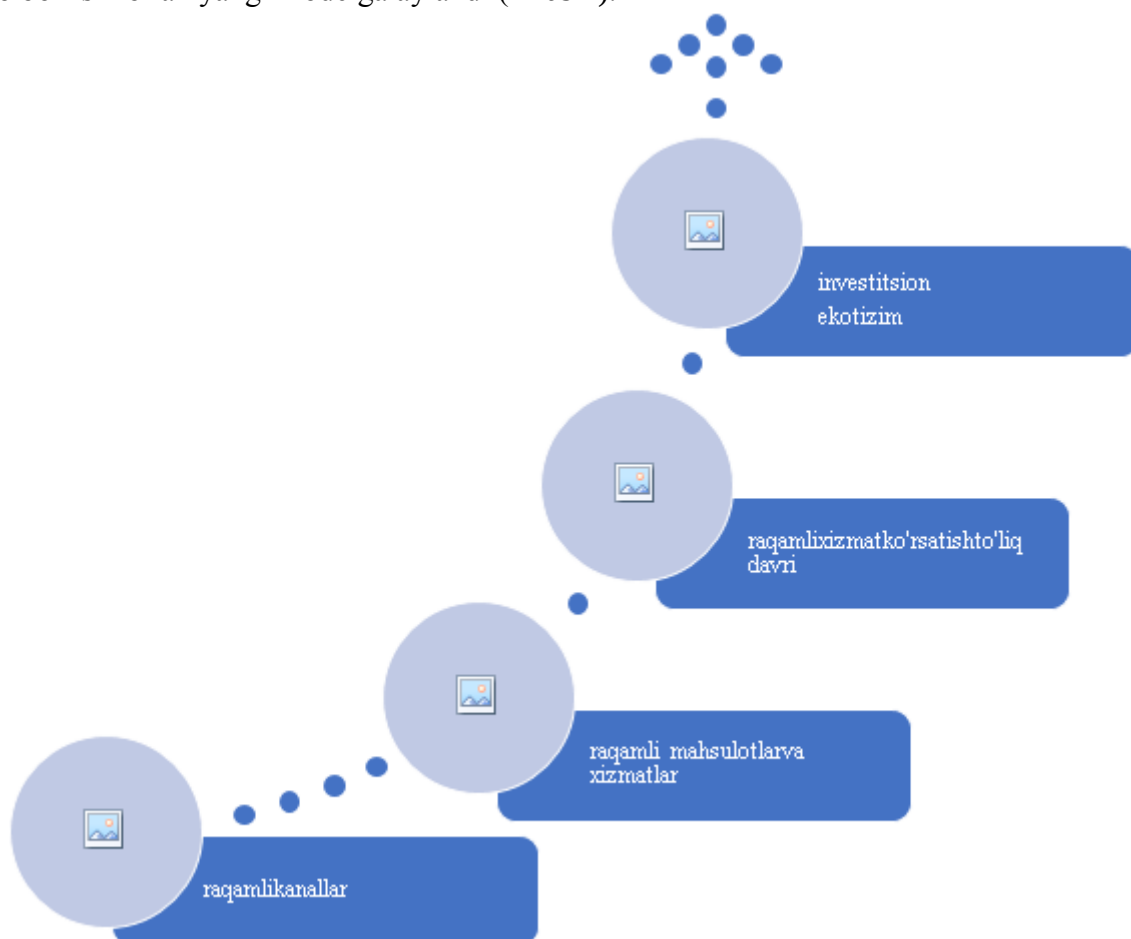
- yer qonunchiligining buzilishini aniqlash.

Turli xil imtiyozlar yerlardan oqilona foydalanishning tashkiliy va iqtisodiy mexanizmini takomillashtirish uchun raqamli texnologiyalarni qo‘llash modelini joriy etish uchun tabiiy rag‘bat bo‘lib xizmat qilishi kerak (2-jadval).

Yerdan foydalanuvchi subyektlarning axborot ta’minoti amal qilish modelidan foydalanishdan oladigan foydasi turlari [18]

Foyda turlari	Foydaning mazmuni
Yakka foydalar	Yer munosabatlari ishtirokchilari tomonidan iqtisodiy va noiqtisodiy ahamiyatga ega foydalarni kengaytirishni ta’minlaydigan o‘zaro kelishilgan faoliyatdan eng yaxshi natija olish
Jamoaviy foydalar	Aholi, ijtimoiy guruhlar, boshqa birlashmalar va ularning farovonlik darajasining qondirilganlik darajasini oshiradigan yerdan foydalanishga nisbatan ham, o‘zaro yer munosabatlari subyektlari o‘rtasida ham o‘zaro ta’sir natijalari
O‘zaro foydalar	Bir yerdan foydalanuvchi uchun foydani maksimallashtirish boshqa subyekt uchun pasaytirish hisobiga bormasligi kerak

Raqamli texnologiyalardan foydalanish orqali yerdan foydalanish samaradorligi va oqilonaligini oshirish orqali barqaror hududiy rivojlanish yerdan foydalanish samaradorligi va oqilonaligini oshirishga bog‘liq [19]. Haftaning istalgan kunida mavjud bo‘lgan masofaviy xizmat ko‘rsatish kanallaridan foydalangan holda, ehtiyoj paydo bo‘lgan paytdan boshlab, uni qondirishgacha bo‘lgan vaqt qisqaradi. Raqamli bank ishi tendensiya sifatida raqamli kanallarning paydo bo‘lishi bilan yangi modelga aylandi (1-rasm).

1-rasm. Raqamli bankingning tarqalishi [20]

O‘zbekistonning “yashil iqtisodiyot”ga o‘tish strategiyasi doirasida iqtisodiyotni kam energiya sarflovchi, resurstejamkor va ekologik samarali modellarga o‘tkazish maqsad qilingan. Bu jarayonda raqamli banking (digital banking) — moliyaviy operatsiyalarni raqamli platformalar orqali amalga

o‘shirish, “yashil moliya” va barqaror investitsiyalar mexanizmlarini joriy etish uchun muhim dastak hisoblanadi.

Raqamli banking milliy iqtisodiyotda quyidagi afzalliklarni beradi:

- iqtisodiy operatsiyalarning ekologik izini kamaytiradi (qog‘ozsiz hisob-kitob, onlayn to‘lovlar);

- energiya samaradorligi va resurs tejamkorligini oshiradi;
- yashil moliya va barqaror investitsiyalarning tez va shaffof foydalanishini ta‘minlaydi;
- qishloq xo‘jaligi, sanoat va konchilik tarmoqlarida “yashil” kreditlar va subsidiyalarni avtomatlashtirilgan tarzda taqsimlaydi.

Yashil moliya va raqamli banking integratsiyasi quyidagilarni ta‘minlaydi:

- “Yashil kreditlar” platformasi: ekologik barqaror loyihalarga (qayta tiklanuvchi energiya, energiya samaradorligi, ekologik rekultivatsiya) raqamli kredit berish;

- onlayn monitoring tizimi: investitsiyalarning ekologik ta‘sirini avtomatik hisoblash, korporativ ESG standartlari bilan muvofiqlik;

- integratsiyalagan elektron platformalar: davlat, xususiy sektor va banklar o‘rtasida barqaror investitsiyalarni boshqarish va nazorat qilish.

Davlat siyosatini rag‘batlantirish mexanizmi bo‘yicha quyidagi imkoniyatlar yaratiladi:

- raqamli banking orqali barqaror va ekologik loyihalarga investitsiya kiritishda soliq imtiyozlari va subsidiyalar joriy etiladi;

- to‘lovlar va hisob-kitoblar onlayn qilinadi, bu qo‘shimcha qog‘oz va energiya sarfini kamaytiradi;

- davlat va xususiy sektor hamkorligida “yashil moliya” portfelini shakllantirish imkoni yaratiladi.

Yashil innovatsiyalar orqali yerdan foydalanish samaradorligini oshirishning asosiy yo‘nalishlari quyidagilarda namoyon bo‘ladi:

- raqamli banking platformalarini milliy iqtisodiyotda keng qo‘llash;
- barqaror investitsiyalarni boshqarish uchun raqamli hisob-kitob va monitoring tizimlarini joriy qilish;

- ekologik innovatsiyalar va “yashil” kreditlar uchun avtomatlashtirilgan moliyaviy mexanizmlarni ishlab chiqish;

- aholi va ishbiarmonlar uchun raqamli moliyaviy savodxonlikni oshirish.

Eko-innovatsiyalar orqali yerlarni oqilona boshqarishning tashkiliy-iqtisodiy mexanizmlarini takomillashtirish bo‘yicha tadqiqotimiz jarayonida quyidagi xulosalar olindi:

1. Foydali qazilmalarni qazib olish va konlarni o‘zlashtirish jarayonlari yer resurslariga yuqori darajada ta‘sir ko‘rsatib, ularni boshqarishda yangi yondashuvlarni talab etmoqda. An‘anaviy boshqaruv usullari asosan ishlab chiqarish samaradorligiga yo‘naltirilgan bo‘lib, ekologik barqarorlik masalalari yetarlicha integratsiya qilinmagan.

2. Ekologik innovatsiyalar asosida shakllantirilgan tashkiliy-iqtisodiy mexanizmlar yer degradatsiyasini kamaytirish, buzilgan yerlarni tiklash samaradorligini oshirish va konchilik korxonalari faoliyatining ekologik mas‘uliyatini kuchaytirish imkonini beradi.

3. Taklif etilgan iqtisodiy mexanizm yer resurslaridan foydalanish samaradorligini oshiradi; rekultivatsiya ishlarining moliyaviy barqarorligini ta‘minlaydi; ekologik xarajatlarni iqtisodiy qaror qabul qilish jarayoniga integratsiya qiladi; “yashil iqtisodiyot” tamoyillarini konchilik sohasiga tatbiq etishga xizmat qiladi. Natijada konchilik faoliyati va atrof-muhit muhofazasi o‘rtasida barqaror iqtisodiy-ekologik muvozanatni ta‘minlash mumkin bo‘ladi.

4. Raqamli bankingning yashil iqtisodiyotga integratsiyasi O‘zbekistonda barqaror rivojlanish, resurs tejamkorlik va ekologik samaradorlikni ta‘minlashda muhim rol o‘ynaydi. Bu jarayon iqtisodiy operatsiyalarni avtomatlashtirish, ekologik loyihalarni moliyalashtirish va yashil moliya mexanizmlarini rivojlantirish imkonini beradi. Shunday qilib, raqamli banking – zamonaviy innovatsion mexanizm sifatida milliy iqtisodiyotning barqarorligi va ekologik xavfsizligi uchun samarali vosita hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. O‘zbekiston Respublikasining “Yer kodeksi”. – Toshkent, 1998 (amaldagi tahrir).
2. O‘zbekiston Respublikasining 2024 yil 31 oktyabrdagi O‘RQ-987-son “Yer qa’ri to‘g‘risida”gi Qonuni.
3. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019 yil 4 oktyabrdagi “2019–2030 yillarda O‘zbekiston Respublikasini yashil iqtisodiyotga o‘tkazish strategiyasi to‘g‘risida”gi PQ–4477-son Qarori.
4. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022 yil 28 yanvardagi “2022–2026 yillarga mo‘ljallangan Yangi O‘zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to‘g‘risida”gi PF–60-son Farmoni.
5. Azapagic A. Developing a framework for sustainable development indicators for the mining industry // Journal of Cleaner Production, 2004.
6. Abdunazarov O.A. Liberalization of the Economy in Uzbekistan in the Context of Prospects of Development of Relations of Ownership of the Ground. Galaxy International Interdisciplinary Research Journal, 2025 // internationaljournals.co.in
7. Bridge G. Contested Terrain: Mining and the Environment. – Annual Review of Environment and Resources, 2004.
8. Hasanov Sh.T. Qishloq xo‘jaligida yer va suv resurslaridan foydalanish samaradorligini oshirish. Avtoreferat, 2017 // Ziyonet
9. Hotelling H. The Economics of Exhaustible Resources. – Journal of Political Economy, 1931.
10. Kenjaev R.X. Issues of Legal Regulation of the Economic Mechanism of Land Protection. Central Asian Journal of Social Sciences and History, 2025 // cajssh.casjournal.org
11. Kamolov J., Mirzaev N., Nazarov I., Mirzamuratov M. The Role of Agriculture in the Management of Land Resources in Uzbekistan. International Journal of Artificial Intelligence, 2024//academicpublishers.org
12. Pearce D., Turner R. Economics of Natural Resources and the Environment. – London: Harvester Wheatsheaf, 1990.
13. Primov A.E.; Nasritdinova U.A.; Hodjaev A.M.; Qayumova Z.I. Suv xo‘jaligi iqtisodi va yer resurslaridan foydalanish. TIAME jurnali, 2021// jurnal.tiame.uz
14. Rasulev D., Shomuradova D. Green Economy: Global Perspective and Uzbekistan’s Path. Yashil iqtisodiyot va taraqqiyot jurnali, 2024. // yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz
15. World Commission on Environment and Development. Our Common Future. – Oxford University Press, 1987.
16. International Council on Mining and Metals (ICMM). Sustainable Development Framework. – London, 2020.
17. Otto J., Andrews C. Mining, Society and Sustainable World. – Springer, 2019.
18. Tilton J. Mining Economics and Policy. – RFF Press, Washington DC, 2010.
19. Kambarov J., Boynazarov O. Management and planning of population sustainability in rural settlements based on geographical-economic variables. Economic Annals-XXI, 2024 //Economic Annals-XXI
20. UNEP. Environmental Management in Mining Sector. – United Nations Environment Programme, 2018.
21. World Bank. Mineral Resource Governance Framework. – Washington DC, 2020.